

УДК 619:616.98

А.Г. КОРОЛЬОВ, канд. вет. наук

ННЦ «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини», Харків

ІСТОРІЯ БАКТЕРІОЛОГІЧНОЇ СТАНЦІЇ ПРИ ХАРКІВСЬКОМУ ВЕТЕРИНАРНОМУ ІНСТИТУТІ

У 1883 р. при кафедрі ботаніки Харківського університету професор Лев Семенович Ценковський (1822–1887) заснував примітивну бактеріологічну лабораторію для вивчення методів запобіжних щеплень проти сибірки. Після смерті професора в 1887 р. цю лабораторію очолив його учень і асистент, магістр ветеринарних наук Олександр Петрович Шалашников (1857–1890).

А.О. Раєвський

Л.С. Ценковський

Директор Харківського ветеринарного інституту, професор Аркадій Олександрович Раєвський (1848–1916), який стажувався разом із Л.С. Ценковським в Інституті Луї Пастера в Парижі, звернувся до опікуна Харківського навчального округу М.П. Воронцова-Вельямінова з проханням про те, щоб устаткування бактеріологічної лабораторії було передане з Харківського університету до Харківського ветеринарного інституту. В 1889 р. на базі цієї лабораторії було створено першу в Росії й Україні ветеринарно-бактеріологічну станцію. Досвід її роботи був удалим. З приводу організації станції при Харківському ветеринарному інституті в періодиці повідомлялося: «Таким чином, і в цьому відношенні ветеринарно-бактеріологічна організація випередила медичну, оскільки в той час при жодному медичному вищому навчальному закладі ще не було бактеріологічних лабораторій, які б ставили собі виробничі завдання». За актуальністю поставлених завдань і способами їх реалізації, а також за впливом на розвиток ветеринарної науки станція відповідала невеликому інституту. Після смерті О.П. Шалашникова в 1890 р. бактеріологічну станцію очолив за сумісництвом директор Харківського ветеринарного інституту професор А.О. Раєвський, який згодом, у 1904 р., став головою ветеринарного комітету

Міністерства внутрішніх справ у Петербурзі, одночасно очоливши в 1904–1906 рр. ветеринарне управління.

Кошти (5 тис. карбованців на рік), які раніше відпускало на утримання станції Міністерство державного майна, були передані з тією ж метою інституту. Тоді ж і військове відомство ухвалило щороку відпускати по 3 тис. карбованців у розпорядження А.О. Раєвського для обладнання лабораторії, в якій відряджені до інституту військові ветеринарні лікарі могли б вивчати методи діагностування сапу коней.

Із цих двох лабораторій, які існували якийсь час окремо й знаходились у підпорядкуванні директора Харківського ветеринарного інституту, згодом було утворено одну установу – бактеріологічну станцію, розташовану в спеціально обладнаному приміщенні.

Обидві лабораторії не лише зберегли свою діяльність, але й розширили її. Окрім вакцин проти сибірки, станція зайнялася дослідженням методів щеплень при інших заразних хворобах. Оскільки не можна виробити вакцину без знання самої інфекції, тут почали вивчати інфекційні хвороби – переважно ті, які завдавали населенню найбільших економічних збитків.

Поступово вчені розробили спосіб боротьби з бешихою свиней, здійснюючи запобіжні щеплення вакцинами, виробленими самою ж станцією. Відтак було розроблено вакцину проти септицемії свиней на основі культури вбитих мікроорганізмів *Bacillus suispesticus*, які викликали ензоотію. Надалі станція проводила досліди із запобіжними щепленнями проти чуми свиней, яку спричиняв невидимий фільтруючий вірус.

Для боротьби з віспою овець було виготовлено вакцини овина й каприна, також упроваджені у виробництво.

Упродовж багатьох років учені станції вивчали контагіозну плевропневмонію коней і проводили досліди із запобіжними щепленнями.

У перші роки своєї діяльності станція за допомогою власного персоналу впроваджувала вакцини проти сибірки у виробництво, щеплюючи сотні тисяч тварин у різних губерніях Російської імперії. Однак настав час, коли станція вже фізично не могла виконувати всі потрібні щеплення. Відтоді завідувач і персонал почали посилено пропагувати серед поміщиків і земських діячів думку про потребу в улаштуванні земських бактеріологічних лабораторій.

З виникненням останніх на станцію як на центральний орган ліг обов'язок забезпечувати земські й міські лабораторії перевіреним основним матеріалом для розплоджування

й приготування вакцин, а також готувати персонал, необхідний для роботи в земських лабораторіях. Так виникли бактеріологічні курси.

Ветеринарні лікарі, які на курсах з бактеріології знайомилися з методами дослідження інфекційних хвороб, після повернення на місця служби могли виконувати лише прості дослідження, оскільки не мали бактеріологічних кабінетів. У всіх серйозних випадках або при маловивчених інфекціях патологічний матеріал надсилали на станцію з проханням дослідити його й дати вказівки, яких заходів слід вжити за тієї чи іншої інфекції. Таким чином виникли довідковий і діагностичний відділи.

Коли бактеріологи почали вести боротьбу із заразними хворобами за допомогою специфічних сироваток, станція негайно зайнялася розробленням цього методу для ветеринарних потреб і в той же час знайомила завідувачів земських лабораторій із методами приготування сироваток.

Серологічні методи діагностики для ветеринарних цілей установа розробляла давно, готуючи антигени й специфічні сироватки для реакцій аглютинації, преципітації і зв'язування комплементу при сибірці, бешисі й септицемії свиней, сапі тощо.

Із заразних хвороб, які завдавали значних збитків конярству, справжнім бичем у південних губерніях Росії був сап коней. Вчені постійно спілкувалися із земськими ветеринарними організаціями, беручи участь у нарадах із вироблення заходів для боротьби із заразними хворобами, а отже, не могли не зайнятися вивченням заходів боротьби із сапом. До того ж роботи з діагностики сапу велись у досить широких масштабах.

Навчальний відділ станції, заснований з ініціативи військового відомства, скоро розширився – земські установи почали звертатися з проханням про відрядження туди своїх ветеринарних лікарів.

Курси з бактеріології тривалий час вів керівник станції. Надалі виникла потреба в запрошенні для читання окремих лекцій професорів університету й ветеринарного інституту, щоб слухачі могли отримати якомога ширше уявлення про предмет, який вони вивчали.

З 1911 р. за угодою військового міністерства з міністром народної освіти програма занять військових ветеринарних лікарів розширилась – було запроваджено курс новітніх методів клінічного дослідження, біохімічних аналізів, сучасних методів дезінфекції, способів дослідження кормів, води, повітря і ґрунту.

Отже, станція почала розширювати діяльність, щоб підтримувати свою науково-навчальну роль на належному рівні, виступаючи показником і провідником нових ідей у боротьбі з інфекційними хворобами тварин. Але для здійснення всіх покладених на неї завдань установа мала в своєму розпорядженні занадто малий бюджет (5 тис. карбованців від цивільного відомства і 3 тис. – від військового).

Завдяки посиленню клопотанням колишнього директора, а відтак голови ветеринарного комітету Міністерства внутрішніх справ професора А.О. Раєвського інституту вдалося отримати деяку суму на зведення спеціального приміщення для станції, але його клопотання про збільшення суми коштів на її утримання не було задоволене. Так само не мали успіху неодноразові клопотання й наступних керівників інституту, а тим часом вимоги, які висувалися до станції, були великі. Незважаючи на мережу земських лабораторій, які мали в своєму розпорядженні бюджет в десятки тисяч карбованців, їхні працівники зверталися до своєї харківської родоначалниці з проханням ознайомити їх із новітніми науковими методами й технічними пристосуваннями для досліджень.

Через брак коштів станція, ця науково-практична показова установа, була змушена зайнятися «промисловою» діяльністю. Вона готувала для продажу вакцини, сироватки й діагностичні препарати.

Практична діяльність станції зводилася до вивчення вакцин проти сибірки, бешихи свиней, віспи овець (овіна і каприн), щорічної перевірки їх і постачання основних вакцин до всіх земських, урядових і громадських лабораторій. Вона також виробляла вбиті культури для вакцинацій при пастерельозах свиней, овець, рогатої худоби і коней, сироватки проти бешихи й септицемії свиней, миту коней, сибірки, курячої холери, преципітуючі сироватки для діагностичних цілей: бешихи й септицемії сви-

ней, курячої холери, сибірки, сапу, вакцини і сироватки для запобіжних щеплень проти чуми собак, велику кількість прищепних матеріалів для постачання ними ветеринарних лікарів і земств, які не мали власних бактеріологічних лабораторій, діагностичних матеріалів, антигени для реакцій аглютинації, преципітації і зв'язування комплекменту і гемолітичну сироватку, сотні відер отрути від гризунів.

Навчальна діяльність станції полягала в облаштуванні курсів бактеріології у весняному й осінньому семестрах для ветеринарних лікарів, яких відряджали до інституту, а наукова – в упровадженні методів вакцинації проти контагіозної плевропневмонії коней, чуми свиней і діагностичних дослідженнях при сапі коней.

У 1922 р. бактеріологічна станція Харківського ветеринарного інституту була перетворена на Центральну бактеріологічну станцію Народного комісаріату землеробства України, яка стала прообразом сучасних біофабрик з виробництва біологічних препаратів для діагностики й профілактики інфекційних захворювань тварин. За важливістю проблем, способами реалізації поставлених завдань і впливу на вирішення виробничих питань установа відповідала великому інституту. Природно, що коли виникла потреба у створенні в Україні великого науково-дослідного ветеринарного інституту на зразок тих, які існували за кордоном і в Росії, базою для його організації було обрано Центральну бактеріологічну станцію Наркомзему України, розташовану в Харкові.

У лютому 1923 р. відбувся II Всеукраїнський ветеринарно-делегатський з'їзд, який виніс ухвалу про перетворення Центральної бактеріологічної станції Народного комісаріату землеробства України в Державний інститут наукової і практичної ветеринарії Наркомзему України. Інститут, як зазначав з'їзд, повинен був стати вищою науковою установою, яка об'єднувала діяльність губернських лабораторій і станцій і в той же час мала також свої науково-дослідні завдання щодо дослідження й виготовлення спеціальних ветеринарних біологічних препаратів для всієї України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. **Александр** Петрович Шалашников // Вестник общественной ветеринарии. – 1890. – № 7. – С. 104.
2. **Дедюлин А.В.** Возбудитель ящура и своевременная борьба с этой болезнью / А.В. Дедюлин // Ветеринарное дело. – 1923. – № 4-5. – С. 17-25.
3. **Дедюлин А.В.** К вопросу о борьбе с чумой рогатого скота / А.В. Дедюлин // Ветеринарное дело. – 1922. – № 1. – С. 11-14.
4. **Державний архів** Харківської області (ДАХО), ф. 928, оп. 3, од. зб. 102.
5. **Метёлкин А.И.** Ценковский (основоположник отечественной школы микробиологов) / А.И. Метёлкин. – М.: Госуд. изд-во мед. л-ры, 1950. – 263 с.
6. **Некролог** А.П. Шалашникова // Вестник общественной ветеринарии. – 1890. – № 6. – С. 93.
7. **Центральний державний архів** вищих органів влади України (ЦДАВО України), ф. 27, оп. 3, од. зб. 836. ☉

ПрАТ "Реагент"

- це вітчизняні ветеринарні препарати на основі:

Гентаміцину

Енрофлоксацину

Тилозину

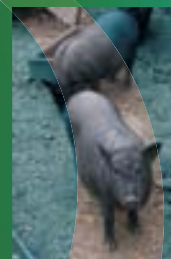
Левамізолу

Альбендазолу

Івермектину

Окситоцину

Вітамінів А, D₃, Е, F...

...а також понад 250
найменувань ветеринарних
препаратів відомих виробників!

ПрАТ "Реагент"

- це набори хімреактивів для
ветсанекспертизи продуктів
харчування:

- молока та молочних
продуктів;

- м'яса;

- продуктів рослинного
походження;

- фарби для мікроскопії
мазків;

- набір для визначення
трихінельозу в м'ясі;

- фарба для клеймування
м'яса.

49019, Дніпропетровськ,
вул. Ударників, 27
Тел./факс (056) 370-38-67
Тел. (056) 372-35-57
Ліцензія АВ 541557 від 21.10.2010

ПрАТ "Реагент"

- це європейська якість
та українські ціни!